

KORTER IS NIET ALTIJD BETER – MAAR VAAK WEL

*Drs. G.G. van der Bruggen**

De teksten uit ons rechtsbedrijf zijn allesbehalve optimaal, zoveel is duidelijk. Rechters klagen over de teksten van advocaten, burgers klagen over de teksten van rechters. Wat ook duidelijk is, is dat er te simpel wordt gedacht over wat ervoor nodig is om deze teksten te verbeteren. Je kunt advocaten verbieden lange teksten te schrijven of rechters dwingen gewone woorden te gebruiken, maar dat maakt hun teksten niet per se beter. Een korte tekst is namelijk niet automatisch goed en een tekst in eenvoudige taal niet altijd begrijpelijk. Schrijvers van prettig leesbare teksten richten zich niet op een enkel tekstenmerk, maar stemmen hun teksten *in alle opzichten* af op de behoeften van hun lezers. Dat is geen eenvoudige taak, want voor schrijven geldt iets soortgelijks als wat Johan Crujff ooit over voetballen zei: ‘Voetbal is simpel, maar simpel voetballen is het moeilijkste wat er is.’

Met deze bijdrage hoop ik juridische schrijvers praktische handvatten te bieden om teksten te schrijven waar zij zelf als lezer ook blij mee waren geweest. Daarvoor is allereerst inzicht nodig in hoe lezers teksten verwerken en welke eisen lezers aan teksten stellen. Laten we daarom bij die lezer beginnen.

1. Wat schuilt er achter de klachten?

De moderne mens verwerkt elke dag enorme hoeveelheden informatie. Elke professional voert dagelijks een strijd tegen *information overload*, oftewel informatiestress. Het is tegenwoordig een kunst om niet overspoeld te raken en dit geldt zeker voor de rechter. Rechters zijn eraan gewend om veel informatie te verwerken, maar ook zij kennen een grens. Die grens is nu gesteld. Sinds 1 april 2021 mogen de verweer- en beroepschriften in civiele appelprocedures niet langer zijn dan 25 pagina’s. Alleen als ze daarvoor van tevoren toestemming hebben gevraagd mogen partijen dikkere processtukken indienen. Doen ze dat niet en leveren ze tóch een langer stuk in, dan kan het hof weigeren het in behandeling te nemen.¹

Ook bij de rechtbanken zijn ze het zat om zich door ellenlange processtukken te worstelen. Vorig jaar oordeelde een Noord-Hollandse kantonrechter dat de eiseres

* Geerke van der Bruggen is neerlandica, taaltrainer en promovenda op het gebied van begrijpelijkheid van rechterlijke uitspraken. Met dank aan André Verburg voor zijn waardevolle opmerkingen bij een eerdere versie van dit artikel.

1 www.hogeraad.nl/actueel/nieuwsoverzicht/2022/juni/hoge-raad-limiet-lengte-processtukken-toelaatbaar-lange-stukken-mogen.

haar processtukken eerst maar eens moest inkorten tot tien pagina's voordat hij twee zaken inhoudelijk behandelde. Die zaken draaiden om vochtproblemen in het appartement van eiseres en zij had er blijkbaar zes kilo papier voor nodig om haar punt te maken.² 'Dat kan zo niet', oordeelde de rechter, 'Een van de belangrijkste taken van een rechtsbijstandverlener is de zaak op de voor de beslissing *relevante* punten, helder en begrijpelijk weergeven. In de beperking toont zich in deze de meester.'³

De noodkreet is helder. Rechters hebben behoefte aan stukken waarmee zij snel kunnen werken. Door grenzen te stellen aan de lengte van processtukken hoopt de rechtspraak de tijd die rechters aan een zaak besteden binnen de perken te houden. En natuurlijk, de plicht om het kort te houden dwingt schrijvers in sommige gevallen beter na te denken welke informatie wel en welke niet relevant is. Maar is zo'n limiet alleen voldoende om ervoor te zorgen dat advocaten processtukken aanleveren waar rechters lekker snel mee kunnen werken? Dat denk ik niet. Zo kan een beperking in het aantal pagina's ervoor zorgen dat schrijvers juist bezuinigen op witregels en tussenkopjes, waardoor het alleen maar moeilijker wordt voor rechters om de teksten snel te lezen. Daarnaast is er het gevaar dat de teksten juist *langer* worden, omdat advocaten denken dat een tekst die in de buurt van het maximum komt meer waard is dan een tekst die daar ruim onder zit.

Ik vrees dus dat de limiet het probleem niet gaat oplossen. Hetzelfde geldt voor de oproep aan rechters om eenvoudiger taal te gebruiken in hun uitspraken.⁴ Het doel van die oproep is dat burgers rechterlijke uitspraken beter begrijpen, maar daarvoor is meer nodig dan begrijpelijke *taal*.⁵ In beide gevallen richten ontevreden lezers hun pijlen op één kenmerk van de tekst. En in beide gevallen schieten deze ontevreden lezers er weinig mee op als de schrijvers slaafs gehoor geven aan hun oproep. Zij bereiken daarmee hun achterliggende doelen tenslotte niet, namelijk sneller kunnen werken met de teksten (rechters als het gaat om processtukken) en beter begrijpen waarom de rechter deze beslissing heeft genomen (burgers als het gaat om uitspraken). Om inzicht te krijgen in wat schrijvers dan wél kunnen doen om hun lezers tegemoet te komen, is het eerst belangrijk om te begrijpen wat er in het hoofd van lezers gebeurt als zij een tekst lezen.

2 www.nrc.nl/nieuws/2022/07/29/zes-kilo-papier-kantonrechter-reid-weigert-zaak-inhoudelijk-te-behandelen-a4137703?t=1666609945.

3 ECLI:NL:RBNHO:2022:5579.

4 www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2018Z22008&did=2018D56263.

5 G.G. van der Bruggen, 'Het strafvonnis als onderonsje', *Rechtstreeks* 2021-1, p. 10-13.

2. Hoe halen lezers informatie uit teksten?

Uit onderzoek weten we dat lezers in hun hoofd een ‘cognitieve tekstrepresentatie’ maken van teksten, een soort plaatje.⁶ Zo’n plaatje komt via een paar tussenstappen tot stand. Die stappen ervaren we het meest bewust als we een stukje tekst uit een andere taal vertalen, bijvoorbeeld uit het Middelnederlands of het Latijn. Meestal ga je daarbij zin voor zin te werk. De eerste stap is decoderen: je probeert de grammaticale structuur van de zin te doorgronden. Vervolgens ken je betekenis toe aan de woorden en de zinnen. Meestal zul je daarvoor woorden moeten opzoeken in het woordenboek. Als er meerdere betekenissen mogelijk zijn, wordt het lastig. Zonder kennis van de context is het namelijk moeilijk in te schatten welke betekenis in dit geval de juiste is. Uitgaven van middeleeuwse en Latijnse geschriften gaan dan ook meestal gepaard met uitgebreide inleidingen en commentaren. Die zijn nodig om ervoor te zorgen dat ‘zaken in de tekst die een moderne lezer zouden ontgaan, worden verhelderd’.⁷

Als je na noeste arbeid alle één voor één vertaalde zinnen nog eens doorleest, dringt de betekenis vaak pas tot je door. Dan pas lukt het om de zinnen in samenhang te begrijpen en er een coherent verhaal van te maken. Ben je daarin geslaagd, dan heb je de tekst op het diepste niveau verwerkt. Of je de tekst dan ook goed hebt begrepen, is nog maar de vraag. Het kan tenslotte best zijn dat je een plaatje in je hoofd hebt gevormd dat afwijkt van wat de schrijver wilde overbrengen. Je kunt dus alleen testen of een tekst begrijpelijk is door lezers begripsvragen te stellen, of ze de tekst te laten samenvatten. De kans dat de lezer de tekst goed heeft begrepen is een stuk groter als deze kan teruggrijpen op voorkennis over het onderwerp van de tekst. Lezers met veel voorkennis zullen de tekst bovendien met meer gemak tot zich nemen. Weet je al veel over de tijd of cultuur waaruit je een stuk tekst leest, dan ontsluit de wereld achter de tekst zich relatief eenvoudig voor je. Je eigen motivatie speelt daarbij ook mee: zelf vond ik het bijvoorbeeld een stuk leuker en dus makkelijker om de verhalen van Ovidius te vertalen dan het in mijn ogen oersaai *De Bello Gallico* van Julius Caesar.

Beheers je de taal waarin een tekst is geschreven goed, ben je volledig thuis in het onderwerp en ben je gemotiveerd om informatie uit de tekst te halen, dan zal het je dus weinig tijd en moeite kosten om zo’n tekst te lezen. Jij ervaart die tekst dan waarschijnlijk ook als begrijpelijk, terwijl dat voor iemand met minder achtergrondkennis misschien niet zo is. Toch kan de schrijver van een tekst over ‘jouw onderwerp’ jou waarschijnlijk toch ook nog wel chagrijnig maken. Bijvoorbeeld door veel informatie in de zinnen te proppen, de zinnen als een ui op te bouwen en woorden te gebruiken die je niet kent. Of door jou zelf te laten zoeken naar de structuur in de tekst.

6 G.G. van der Bruggen, ‘Klare taal in uitspraken. Meer dan stijl alleen’, *NJB* 2020-28, p. 2027-2028.

7 Zie de achterflap van de uitgave van *Van den vos Reynaerde* uit 1985. Deze uitgave bevat een uitgebreide inleiding en op elke pagina commentaren met uitleg.

3. Waarom zijn uitspraken voor burgers lastig te begrijpen?

Burgers komen bij het lezen van rechterlijke uitspraken al snel in de problemen. Ze stuiten meteen al op allerlei begrippen die ze niet kennen, of ze herkennen bepaalde woorden niet als jargon waardoor de werkelijke lading ze ontgaat. Om een voorbeeld te geven: juristen zien waarschijnlijk iets anders voor zich bij de term ‘voorlopige voorziening’ dan aannemers of bezoekers van een festival. Daarnaast bevatten uitspraken vaak nodeloos ingewikkelde zinsconstructies. Neem nu de volgende zin uit een civiel vonnis:

‘Het verzoek strekt tot opheffing van het bij beschikking van 7 september 2021 ingestelde bewind over de goederen die aan verzoeker (zullen) toebehoren, op grond van verkwisting of het hebben van problematische schulden.’⁸

Burgers zullen deze zin maar moeilijk kunnen ontrafelen en omdat er veel abstracte en onbekende woorden in staan, is de kans erg klein dat ze deze zin meteen goed begrijpen. Een ander probleem met deze zin is dat niet alle informatie relevant is. In deze casus was er bewind ingesteld omdat de verzoeker problematische schulden had, niet omdat hij geld verkwistte (ouderwets woord trouwens). Daarom had de rechter misschien beter kunnen schrijven:

‘Meneer Jansen is op 7 september 2021 onder bewind gesteld omdat hij problematische schulden had. Hij vraagt de rechtbank nu om dat bewind weer op te heffen.’

Voor de burger maakt deze herschrijving het verschil tussen wel of niet begrijpen, voor de jurist het verschil tussen snel of langzaam begrijpen.

De typische juristentaal is dus een belemmering voor leken: als je de zinnen al niet kunt vertalen, dan lukt het natuurlijk nooit om de tekst als een *verhaal* te beleven, het plaatje voor je te zien. Oftewel: als je niet tot oppervlakkig tekstbegrip komt, bereik je nooit de diepte. De oproep aan rechters om in hun uitspraken begrijpelijke taal te gebruiken is dan ook op zich terecht. Rechters schrijven hun uitspraken van oudsher in een taalvariant van het Nederlands, het Legalees.⁹ Daarmee sluiten ze burgers, die deze taal niet verstaan, feitelijk buiten. Dat is niet de bedoeling, want de rechter legt in haar uitspraak in principe verantwoording af aan de hele samenleving. Zij legt haar beslissing juist neer in een schriftelijke uitspraak om iedereen die dat wil in staat te stellen om te beoordelen of die beslissing juist is. Dat doel wordt niet bereikt als rechters hun uitspraken in een taal schrijven die vrijwel niemand buiten de juridische wereld begrijpt.¹⁰

8 Dit voorbeeld noemde ik ook in het interview in het *FD* van zaterdag 3 december 2022.

9 D.A. Verburg, ‘Begrijpelijke taal en juridisch correcte taal samen op één kussen? De duivel zit in de details’, *Rechtsgeleerd Magazijn THEMIS* 2020-5, p. 210.

10 G.G. van der Bruggen, H. Pander Maat & L. van Lent, *Spreekt het recht tot iedereen? Hoe de functionaliteit van het strafvonnis kan worden vergroot*, Den Haag: Boom juridisch 2022, p. 17-35.

Dat de rechtstaal niet echt verstaanbaar is voor leken en dat dat een probleem is, is al lang bekend. Erg lang zelfs. In 1912 stelde de Nederlandse Juristenvereniging al een Taalcommissie aan om ‘de gebreken der Nederlandse rechtstaal’ te onderzoeken. Deze commissie bestond uit zes vooraanstaande juristen en de schrijver Marcellus Emants, vooral bekend van de roman *Een nagelaten bekentenis*. Na vier jaar onderzoek constateerde de commissie dat er veel moeilijke woorden in rechterlijke uitspraken stonden en dat de zinsconstructies complex waren. Deze ‘diepgaande’ studie ontlokte razende reacties aan Jacob Israël de Haan, die vond dat het rapport van de commissie niets waard was omdat het te veel aan de oppervlakte bleef.¹¹ Daarin had hij gelijk. Moeilijke woorden en complexe zinsconstructies maken teksten inderdaad minder begrijpelijk, maar ze vormen zeker niet de enige belemmering.

Sterker nog, het taalgebruik kan worden beschouwd als een symptoom van de daadwerkelijke kwaal: we kunnen eraan aflezen dat rechters tijdens het schrijven helemaal niet hebben gedacht aan de behoeften van niet-ingevoerde lezers. Dat de rechter de leek helemaal niet *wil* bedienen. Bestrijden we het symptoom door zinnen te vereenvoudigen en wat ouderwetse woorden te vervangen door gangbare alternatieven, dan verandert er door de begrijpelijkheid vrijwel niets. Uit een experiment met oppervlakkig herschreven strafvonnissen bleek dat leken misschien wel tevredener waren over de leesbaarheid van de herschreven versie, maar dat zij ook die versie niet goed hadden begrepen. De reden daarvoor was dat de tekst te weinig informatie voor hen bevatte om een goed plaatje te kunnen maken: zij beschikten zelf niet over de inhoudelijke voorkennis om de juiste betekenis te verbinden aan wat zij lazen en zij begrepen niet waarom de rechter bepaalde informatie gaf.¹² Als rechters alleen gehoor geven aan de oproep om eenvoudiger taal te gebruiken worden de uitspraken daar dus misschien wel iets prettiger leesbaar van, maar bereiken die teksten hun doel nog steeds niet. Burgers kunnen dan namelijk nog steeds niet goed beoordelen of de beslissing van de rechter deugt.

4. Waarom is begrijpelijk schrijven zo moeilijk?

Schrijvers schrijven hun teksten met een doel, en lezers lezen teksten met een doel. In het ideale geval sluiten die doelen op elkaar aan, en bieden schrijvers hun lezers precies wat zij nodig hebben. In de praktijk ligt dat vaak ingewikkelder. Bijvoorbeeld als een tekst verschillende doelen dient en die doelen elkaar ook nog eens bijten. Denk aan de bijsluiters bij medicijnen die gebruikers enerzijds moeten geruststellen en anderzijds moeten informeren over alle mogelijke bijwerkingen.

11 J. Rademaker, ‘Jacob Israël de Haan (1881-1924) en de strafrechtstaal’, *Recht en Kritiek* 1986-2, p. 176-190.

12 C. de Poot, M. Verkuylen & M. Malsch, ‘Leesbaarheid maakt gebrek aan kennis zichtbaar’, in: M. Malsch en N. van Manen (red.), *De begrijpelijkheid van de rechtspraak*, Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving, Den Haag: Boom juridisch 2007.

gen. Of als teksten verschillende lezers dienen die ook nog eens sterk van elkaar verschillen als het om voorkennis gaat. Met dit laatste hebben rechters te maken, omdat zij hun uitspraken in principe voor de hele samenleving schrijven. Dat maakt hun schrijftaak gecompliceerd, want hoe zorg je ervoor dat al die lezers uit de tekst kunnen halen wat zij nodig hebben?

Wanneer schrijvers met één tekst meerdere lezers moeten bedienen, leggen zij vaak de prioriteit bij één doelgroep. Rechters doen dat ook en daar is op zichzelf niets mis mee. Zij kiezen alleen vaak voor de verkeerde lezer, namelijk de lezer met de meeste voorkennis. Daardoor laten zij informatie weg die burgers nodig hebben om de uitspraak te begrijpen en presenteren zij hun verhaal in een voor burgers onlogische volgorde. Deze keuze is gezien de maatschappelijke doelen van rechterlijke uitspraken niet goed te verdedigen, omdat burgers daardoor de kans niet krijgen om zich een gefundeerde mening te vormen over de juistheid van de rechterlijke beslissing. De rechter zou zich bij het schrijven van uitspraken dus beter kunnen richten op de burger die geen partij is, maar wel belangstelling heeft voor de uitspraak. Daarmee sluiten zij de ingevoerde lezer niet buiten zoals zij de burger wel buitensluiten wanneer zij lezers met veel voorkennis voorrang geven. Het is nu eenmaal onmogelijk om informatie aan te vullen waarover je niet beschikt, terwijl het een kleine moeite is om een passage met bekende informatie over te slaan. En waar het Legalees geheimtaal is voor burgers, begrijpen juristen het algemeen Nederlands juist prima.¹³

Schrijvers van processtukken hebben in dit opzicht een gemakkelijker schrijftaak dan rechters. Zij schrijven hun teksten tenslotte niet voor de hele samenleving, maar in principe alleen voor de rechter. Zij kunnen zich dus richten op een lezer met veel juridische voorkennis en toegang tot het dossier. Tegelijkertijd is dit een te eenvoudige voorstelling van zaken. Advocaten hebben namelijk ook altijd te maken met hun cliënten. Die lezen het processtuk ook en willen daar soms informatie in terugzien die voor de rechter niet per se relevant is. Een andere belemmerende factor is dat advocaten in hun processtukken voor verschillende scenario's argumenten moet aandragen. Zij moeten 'voor alle ankers gaan liggen', wat er automatisch voor zorgt dat hun teksten uitgebreider worden. In die zin is hun schrijftaak weer complexer dan die van de rechter, die zich volledig kan richten op het overbrengen van die ene duidelijke conclusie. Voor zowel advocaat als rechter geldt dat zij vaak ook over zeer complexe materie moeten schrijven. En ja, het is een stuk lastiger om begrijpelijk te schrijven over moeilijke dan over makkelijke onderwerpen.

13 Van der Bruggen, Pander Maat & Van Lent 2022, p. 35-43.

5. Welke eisen stellen lezers aan teksten?

Nu is het wel zo dat we al decennialang vrij goed weten welke eisen lezers aan teksten stellen. Sterker nog: iedereen die teksten leest kent die eisen. Misschien is dit een goed moment om een paar minuten na te denken over de vraag wat nu maakt dat je een tekst graag leest of juist niet. Kun je een lijstje maken met de eisen die je zelf blijkbaar stelt? Grote kans dat dat hetzelfde lijstje is dat uit empirisch onderzoek naar voren is gekomen.¹⁴ Ook verwacht ik dat je allerlei eisen onder elkaar zet die eigenlijk van een andere orde zijn en dat je nog even moet nadenken over de categorieën waar al die eisen in onder te verdelen zijn. Het zijn er grofweg drie.

De eerste categorie is de inhoud van de tekst: alle lezers willen graag dat er een duidelijke boodschap in de tekst staat en dat de rest van de tekst precies die informatie bevat die zij nodig hebben om die boodschap te begrijpen (en te accepteren). Geen enkele lezer vindt het prettig om herhalingen te lezen, rechters ook niet. De tweede categorie is de structuur van de tekst. Lezers willen graag meteen een indruk krijgen van waar de tekst over gaat en hoe die is opgebouwd, lezen de boodschap het liefst direct daarna en willen gemakkelijk door de tekst kunnen springen. Ook lezers met veel voorkennis hebben baat bij een heldere en zichtbaar gemaakte structuur: het lezen gaat dan soepeler en ze vinden sneller wat ze zoeken.¹⁵ De tekst moet dus een inleiding hebben en inhoudsvolle kopjes die onderling samenhang vertonen. Ook moet de structuur in de tekst zijn verduidelijkt met inleidende zinnen, brugzinnen en verbindingswoorden zoals ‘dus’, ‘ook’ en ‘tot slot’. De derde en laatste categorie is de stijl van de tekst. Hoe sneller zinnen te verwerken zijn, hoe prettiger dat voor lezers is. Ook voor rechters. Onlangs bleek uit empirisch onderzoek dat *juist* hoger opgeleide lezers eenvoudige taal waarderen.¹⁶

Hoe verhoudt de beperking aan het aantal pagina's van processtukken zich dan tot deze universele eisen? Wat de rechtspraak schrijvers van processtukken voornamelijk op het hart lijkt te willen drukken, is dat zij het zo kort mogelijk houden. Dat was in elk geval de opdracht van de Noord-Hollandse kantonrechter aan de eiseres: breng je verhaal terug tot de kern. Beperk je tot wat je nodig hebt. Geen herhalingen, geen onnodige details. Maar wat nu als de eiseres voldoet aan de norm van tien kantjes en vervolgens een stuk inlevert zonder witregels, tussenkopjes en andere zichtbare structuur? En als zij haar verhaal verwoordt in ronkende volzinnen die de rechter slechts met moeite kan ontwarren? Heeft ze dan wel een goede tekst geschreven waar hij gemakkelijk mee kan werken? Ik denk het niet. Bovendien is het maar de vraag of die tien kantjes precies de informatie bevatten die de rechter nodig heeft om zijn werk goed te kunnen doen. Om

14 Van der Bruggen 2020, p. 2028-2029 en G.G. van der Bruggen, ‘In de beperking toont zich de meester’, *NTB* 2018-10, p. 463-467.

15 J.F.H. Land, *Zwakke lezers, sterke teksten?* (diss. Utrecht) 2009, p. 19-23.

16 H. Pander Maat en J. Gravekamp, ‘Kan een tekst te simpel zijn? Hoe lager en hoger opgeleiden oordelen over eenvoudige taal’, *Tijdschrift voor Taalbeheersing* 2022-2, p. 62-90.

de kern te kunnen opschrijven moet je die namelijk zelf eerst goed voor ogen hebben. Dat brengt mij bij het laatste onderdeel van mijn bijdrage, namelijk het schrijfproces.

6. Hoe pak je het schrijven van een prettig leesbare tekst handig aan?

Voor juristen is schrijven vaak extra lastig, omdat er zo veel is wat ze zouden kunnen vertellen. Hun hoofd zit vol en als je ze niet tegenhoudt gooien ze dat hele hoofd leeg in de tekst. Dat is dan ook meteen de belangrijkste schrijfvalkuil van juristen: ze beginnen vaak al met schrijven terwijl ze hun gedachten ordenen. Omdat mensen niet zo zeer logisch maar veel eerder associatief denken, ontstaat er dan al schrijvend een woordenbrij. De kern komt bij teksten die op deze manier tot stand komen vrijwel altijd aan het einde van de tekst terecht: de schrijver heeft al schrijvend haar punt gevonden. Zulke teksten zijn voor andere lezers dan de schrijver zelf meestal niet om door te komen. Ze zijn vaak onnodig lang, hebben een slechte structuur en bevatten allerlei onnodige uitweidingen en herhalingen. Et voilà, laten dat nu net de klachten zijn die appelrechters over processtukken uiten.¹⁷

Denktteksten ontrafelen kost veel tijd en die tijd heeft de rechter niet. Ik interpreteer het maximum van 25 pagina's dan ook als een oproep aan advocaten om rechters niet lastig te vallen met hun denkproces maar ze de uitkomst van dat proces op een aantrekkelijke manier te presenteren. De beroemde Amerikaanse psycholinguïst Steven Pinker schreef hierover:

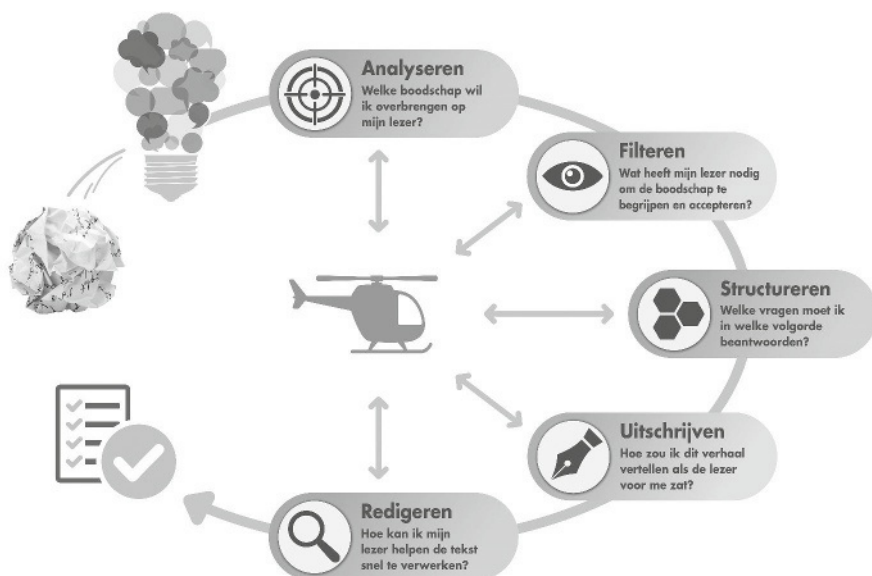
*'The writer knows the truth before putting it into words; he is not using the occasion of writing to sort out what he thinks.'*¹⁸

Schrijvers die hun teksten al denkend laten ontstaan gooien in feite een prop naar hun lezers. Maar rechters hebben wel iets beters te doen dan proppen gladstrijken en zelf bedenken wat de schrijver eigenlijk had willen zeggen. Om strakke, doelgerichte teksten te schrijven is het raadzaam om het schrijfproces gefaseerd aan te pakken. In de onderstaande figuur zijn de vijf fasen die de schrijver daarvoor moet zien te doorlopen schematisch weergegeven.¹⁹ Onder de figuur licht ik dat proces toe.

17 A.C. van Schaick, 'De omvang van een memorie', *Ars Aequi* september 2021, p. 804-805.

18 S. Pinker, *The Sense of Style. The Thinking Person's Guide to Writing in the 21st Century*, p. 29.

19 G.G. van der Bruggen, 'Je gaat het pas zien als je het doorhebt', *Trema* 2018 (online).

Zoals gezegd hebben experts zoals juristen te maken met een expertisewereld (de lichtbol) waarin zij constant veel informatie moeten verwerken. Advocaten krijgen in hun expertisewereld grip op een zaak door de feiten op een rij te zetten, uit te zoeken welke juridische regels van belang zijn en de argumenten van de wederpartij te beoordelen. Ze proberen daarbij in te schatten hoe ze een zo gunstig mogelijke uitkomst voor hun cliënt kunnen bewerkstelligen. Komt het tot een rechtszaak, dan zullen zij de rechter ervan moeten overtuigen dat het recht in het voordeel van hun cliënt uitpakt. Dat moeten zij in eerste instantie met een tekst zien te doen.

Om de kans zo groot mogelijk te maken dat zij met hun tekst hun doel bereiken, moeten zij eerst bepalen welke boodschap zij nu precies willen overbrengen. De eerste stap van het schrijfproces is dus ‘analyseren’. Hebben zij de boodschap zelf eenmaal scherp voor ogen, dan kunnen zij die vervolgens door de ogen van de lezer, in dit geval de rechter, bekijken. Dat is de volgende stap van het schrijfproces: ‘filteren’. Advocaten zullen zich in deze fase moeten afvragen welke informatie de rechter nodig heeft om hun versie van het verhaal te begrijpen en in te zien dat dat inderdaad de juiste versie is. Daarvoor moeten zij bedenken welke kritische vragen de rechter bij dat verhaal kan stellen en hoe de argumenten van de wederpartij zich tot dat verhaal verhouden. Dit is bovendien de fase waarin zij moeten stilstaan bij de leesbehoeften van hun cliënt. Is het noodzakelijk dat de cliënt het betoog ook begrijpt of hoeft dat in dit geval niet? Pas als zij zich hebben verplaatst in hun lezer of lezers, kunnen zij strategische keuzes maken voor de inhoud en opbouw van hun tekst. Daarbij doen zij er goed aan om voor ogen te houden dat rechters zoals alle lezers graag snel de belangrijkste informatie uit de tekst willen halen. Een tekst die lezers laat wachten op de kern wekt onnodige irritatie.

Pas als de opzet grofweg staat, kan het grote uitschrijven beginnen. Dé truc is dat schrijvers zich daarbij voorstellen dat zij in gesprek zijn met hun lezer. Dat heeft vier voordelen. Het eerste voordeel is dat zij automatisch begrijpelijker en overtuigender schrijven, omdat ze zich meer bewust zijn van degene met wie zij via hun tekst communiceren. De taal in de tekst wordt daardoor vloeiender en sluit van nature ook beter aan bij de lezer. Een tweede voordeel is dat schrijven in de eigen natuurlijke spreektaal sneller gaat dan schrijven in een taal die zich nooit in de mond maar alleen op papier vormt. Het derde voordeel is dat advocaten bijdragen aan maatschappelijk effectieve rechtspraak als zij hun processtukken al in een taal schrijven die niet al te zeer afwijkt van het gewone taalgebruik. De rechter hoeft dan bij het schrijven van haar uitspraak geen grote sprong meer te maken en kan gemakkelijk aansluiten bij wat de advocaat in het processtuk schreef. De kans dat de rechter de standpunten van partijen verkeerd vertaalt is daarmee ook een stuk kleiner geworden, het vierde voordeel.

De laatste fase van het schrijfproces is redigeren. Dat is de fase waarin de schrijver de structuur van de tekst verduidelijkt, de zinnen nog beter leesbaar maakt en eventuele foutjes herstelt. Kan de lezer uit de inleiding opmaken op welke vraag de tekst antwoord geeft en hoe die is opgebouwd? Geven de kopjes voldoende zicht op de inhoud en de structuur van de tekst? Zijn de verbanden tussen tekstdelen en zinnen duidelijk? Omdat schrijvers die de fasen van het schrijfproces hebben doorlopen precies weten wat de logica in hun tekst is, is het voor hen een kleine moeite om die logica voor de lezer te ontsluiten. Doen zij dat niet, dan zadelen zij hun lezer op met de taak om zelf maar te achterhalen hoe de tekst in elkaar steekt. Dat is tijdrovend en energielurpend, ook als de tekst logisch is opgebouwd. In de eindredactiefase checkt de schrijver tot slot of er een prettig ritme in de tekst zit. Door de tekst hardop voor te lezen horen schrijvers welke zinnen nog niet lekker lopen of te lang zijn. Zinnen die bij nader inzien iets te informeel of juist formeel zijn, zijn in deze fase snel bijgeschaafd.

Schrijven is dus een strategisch proces dat uit vijf stappen bestaat: analyseren, filteren, structureren, uitschrijven en redigeren. Natuurlijk, dat proces gaat in de praktijk minder gestroomlijnd dan nu misschien lijkt. In werkelijkheid is het een voortdurend switchen tussen fasen. Belangrijk is wel dat je als schrijver weet wat je aan het doen bent, en dat je ervoor zorgt dat je aan elke fase aandacht hebt besteed. Dat levert mooie strakke teksten op, teksten die inderdaad over het algemeen een stuk korter zijn dan de typische denkteksten. Door de fasen van het schrijfproces te doorlopen heb je als schrijver dus meer grip op wat er in het hoofd van je lezer gebeurt en vergroot je de kans dat je met je tekst je doel bereikt.

7. Tot slot

Een goede tekst bevat precies genoeg informatie: niet te veel, maar ook niet te weinig. Daarnaast moet de lezer de structuur van de tekst in één oogopslag kunnen overzien en als vanzelf door de tekst rollen. Zo'n lekker leesbare tekst begint bij de oprechte wens van de schrijver om de lezer optimaal te bedienen. Schrijvers uitnodigen om zich te verplaatsen in hun lezer is naar mijn idee dus nuttiger dan harde eisen stellen aan de lengte of het taalniveau van teksten.